

Szegedi Tudományegyetem
Neveléstudományi Doktori Iskola

MAJKIĆ MAJA

**TÖRTÉNELEMRE VONATKOZÓ EPISZTEMOLÓGIAI NÉZETEK
KONTEXTUSSAL ÖSSZEFÜGGŐ JELLEMZŐINEK VIZSGÁLATA
11. ÉS 12. ÉVFOLYAMON**

Doktori értekezés tézisei

Témavezető

Korom Erzsébet

Szeged, 2022

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉMÁJA ÉS FELÉPÍTÉSE

Az értekezés során az episztemológiai nézetek aktivitásuk kontextusával való kapcsolatát vizsgálom specifikusan a történelem mint iskolai tantárgy keretében a középfokú oktatás végén. A történelmi tudásra és annak keletkezésére vonatkozó elképzelések (pl. Hofer & Bendixen, 2012; Maggioni, VanSledright, & Alexander, 2009) a múlttal kapcsolatos kognitív tevékenység mentális forrásaiként (van Boxtel & van Drie, 2018) értelmezhetők. Tekintve, hogy a történelem alapvetően „rosszul strukturált” területként írható le (Buehl, Alexander, & Murphy, 2002; Muis, Bendixen, & Haerle, 2006), az episztemológiai nézetek kiemelkedő tanulása során, hiszen segítenek eligazodni a nyitott, egyértelmű megoldással nem rendelkező helyzetekben (King & Kitchener, 2002).

A doktori értekezés általános céljai a következők:

1. Az episztemológiai nézetek hazai történelemtanításban való szerepének vizsgálata.
2. A történelemtanításról alkotott episztemológiai nézetek mérési lehetőségeinek vizsgálata; egy empirikus, nagymintás méréseket lehetővé tevő eszköz magyar nyelvre való adaptálása.
3. A történelemtanításról alkotott episztemológiai nézetek kontextussal összefüggő jellegének, így a nyelv, a szociokulturális és az oktatási kontextus episztemológiai nézetekre gyakorolt hatásának vizsgálata.

Az értekezés alapvetően két nagyobb részből áll. Az *Elméleti háttér* három témát jár körbe: a történelemtanítást mint az értekezés kontextusát, az episztemológiai nézetek értelmezését és elméleti leírását, valamint az episztemológiai nézetekkel kapcsolatos aktuális kutatási kérdéseket. A második, *Empirikus kutatások* című részben három vizsgálatot (1. táblázat) mutatok korábban megjelent tanulmányok (Kósa, 2021a, 2021b, 2020, 2019d) és konferencia-előadások (pl. Kósa, 2019a, 2019b, 2019c, 2019d, 2019e, 2019f, 2019g, 2018b, 2018d, 2018d, 2017) alapján. Az értekezés *Összegzés* című fejezetében az eredmények összegzése mellett az empirikus kutatásokkal kapcsolatos módszertani tanulságokat is megfogalmazok.

AZ ÉRTEKEZÉS PEDAGÓGIAI RELEVÁNCIÁJA

A történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek kutatásának pedagógiai relevanciája több szempontból meghatározható. Egyrészt a hazai történelemtanítás kontextusában a kutatás 2016-os megkezdésekor és jelenlegi szakirodalmi ismereteim alapján a téma kevésbé kutatott, nagymintás, kvantitatív jellegű kutatást pedig még nem végeztek ezen a téren. Ugyanakkor a hazai tartalmi-szabályozó dokumentumokban (Nat, 2012; Nat, 2020) a történelmi tudás és a történettudományi kutatás sajátosságainak megértése, illetve a differenciált történelmi gondolkodás köre épülő szemlélet jelenik meg. Mindez indokolja az osztálytermi gyakorlatban végzett empirikus kutatásokat és a gyakorló történelemtanárok számára egy, diagnosztikus mérés-értékelést lehetővé tevő eszköz biztosítását.

Másrészt nemzetközi viszonylatban a téma és az értekezés relevanciája három pontban határozható meg. Elsősorban a kutatásban adaptált mérőeszköz (Stoel et al., 2017) jelenleg is fejlesztés alatt áll, ezért a magyar kontextusban való alkalmazása a kérdőív működésével kapcsolatban is hasznos információkat szolgáltat. Másodsorban az episztemológiai nézetekkel kapcsolatos kutatásokban egyre inkább előtérbe kerül a kontextus szerepének vizsgálata (Greene, Sandoval, & Braten, 2016).

A KUTATÁS SZAKIRODALMI HÁTTERE

A doktori értekezés középpontjában a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek állnak. Az episztemológiai nézetek (*epistemological beliefs*) fogalmát és értelmezését tekintve is igen nagy sokszínűség figyelhető meg a neveléstudományi kutatásokban (pl. Greene, Sandoval, & Braten, 2016; Hofer & Bendixen, 2012). A szakirodalom tanulmányozása alapján a doktori értekezésben az episztemológiai nézet kifejezést használok (pl. Mierwald et al., 2017; Schommer-Aikins, 2004; Stoel et al., 2017; van Boxtel & van Drie, 2018). A történelemmel kapcsolatban az episztemológiai nézetek olyan, alapvetően deklaratív jellegű mentális konstrukciók, amelyek a történelmi tudásra és annak keletkezésére vonatkoznak (pl. Hofer, 2004). Funkciójukat tekintve ezek az episztemológiai nézetek mint a múlttal kapcsolatos kognitív tevékenységek prediktív jellegű mentális forrásai értelmezhetők (van Boxtel & van Drie, 2018).

Az episztemológiai nézetek elméleti leírását tekintve a fejlődépszichológiai paradigma (pl. King & Kitchener, 2002; Kuhn & Weinstock, 2002; Maggioni, VanSledright, & Alexander, 2009), a multidimenzionális nézetrendszerként való értelmezés (Hofer & Pintrich, 1997; Schommer, 1990; Schommer-Aikins, 2004) és az integratív szemléletű modellek (pl. Merk et al., 2018) határozzák meg a kutatást. A fejlődépszichológiai megközelítés szerint az episztemológiai fejlődés egydimenziós folyamatában az episztemológiai nézetek alapvetően objektivista-relativista-értékelő (konstruktivista) tengely mentén kategorizálhatók (pl. King & Kitchener, 2002; Kuhn & Weinstock, 2002; Maggioni, VanSledright, & Alexander, 2009). A multidimenzionális nézetrendszerként való értelmezés szerint a nézetek multidimenzionálisak, egymástól viszonylag függetlenek, szükségszerűen pedig akár a dimenziók között aszinkron fejlődés is megjelenhet (Hofer & Pintrich, 1997; Schommer, 1990; Schommer-Aikins, 2004, 2008). Hofer és Pintrich (1997) megkülönbözteti a tudás természete (*nature of knowledge*) és történelmi tudás keletkezése (*nature of knowing*) dimenziókat. Előbbi a tudás bizonyosságának és egyszerűségének, utóbbi a tudás forrásának és megítélésének további dimenzióit foglalja magába. A két nagy kutatási paradigma következtetéseit integráló modellek közül az értekezésben a TIDE (*Theory of Integrated Domains in Epistemology*; Merk et al., 2018; Muis, Bendixen, & Haerle, 2006; Muis et al., 2016) konstruktivista megközelítésű elméleti keretrendszert alkalmaztam. A TIDE modell az integrativitás jegyében elismeri az episztemológiai nézetek multidimenzionális szerveződését, és négy dimenzió (Hofer & Pintrich, 1997) mentén kategorizálja azokat. A dimenziókon belül a nézetek fejlődését a kevésbé konstruktivista-konstruktivista relációban értelmezi. A fejlődésük kontextusának megfelelően a nézeteket általános (mindennapi élet), tudományos, terület- és témaspecifikus kategóriákba sorolja, jellemzőjük, hogy hierarchikusan szerveződnek és a reciprocitás (kölcönösség) elve alapján működnek. A TIDE modell újítása, hogy az elméleti modellben a működésnek teret adó szociokulturális, tudományos, terület- és témaspecifikus kontextusokat is meghatározza (Merk et al., 2018; Muis, Bendixen, & Haerle, 2006; Muis et al., 2016).

Az episztemológiai nézetek nemzetközi szakirodalmának áttekintése alapján többek között a konstrukció kontextussal való összefüggésének jellemzői és az empirikus mérési lehetőségei jelentik azokat a kutatási területeket, amelyek releváns új információkkal szolgálhatnak az episztemológiai nézetek elméleti leírásának árnyaltabbá tételéhez (Greene, Sandoval, & Braten, 2016; Hofer, 2008; Hofer & Bendixen, 2012; Sandoval, Greene, & Braten, 2016). A szakirodalom szisztematikus áttekintése alapján a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek mérése kapcsán az egyik leginkább használt mérőeszköz a BHQ kérdőív

(Maggioni, VanSledright, & Alexander, 2009). Részben erre alapozva, de az egydimenziós megközelítést integratívvá alakítva dolgozták ki kérdőívüket Stoel és munkatársai (2017), amely a mindennapi osztálytermi gyakorlatban diagnosztikus értékelést is lehetővé tesz. Az áttekintés arra is rámutatott, hogy episztemológiai nézetek kérdőíves mérésével kapcsolatban a szakirodalom leggyakrabban a mérőeszköz faktorstruktúrájával és a skáláinak alacsony reliabilitásával kapcsolatban fogalmaz meg kritikát (pl. Mierwald & Justine, 2022; Schraw, 2013; Stoel et al., 2017).

Az episztemológiai nézetek jellegének értelmezése kapcsán egyre inkább előtérbe kerül az az álláspont, amely szerint fejlődésük a „kontextushoz való alkalmazkodási képességként” definiálható (Greene, Sandoval, & Braten, 2016, p. 482). A történelmi tudás társadalmi és kulturális beágyazottsága (Yilmaz, 2008) pedig alapot ad az episztemológiai nézetek kontextussal való összefüggéseinek vizsgálatához. Számos kutatás mutat abba az irányba, hogy a különböző identitáskonstrukciók által az egyén szociokulturális környezete hatással van történelmi megértésére (pl. Porat, 2004; Wertsch, 2000) és episztemológiai nézeteinek alakulására (pl. Iordanou, Kendeou, Zemblyas, 2020).

Az értekezés során az episztemológiai nézetek vizsgálatát integratív szemlélettel közelítem meg, ami egyrészt a Stoel és munkatársai (2017) által kifejlesztett kérdőív elméleti háttérének alkalmazásában, másrészt a kontextus szerepének a TIDE (Theory of Integrated Domains in Epistemology; Merk et al., 2018; Muis, Bendixen, & Haerle, 2006; Muis et al., 2016) modell által nyújtott keretrendszerben való értelmezésében nyilvánul meg.

EMPIRIKUS VIZSGÁLATOK

A doktori értekezés alapjául három empirikus kutatás szolgál (1. táblázat). Az első kutatás során félig strukturált interjúkat készítettem gyakorló történelemtanárokkal (N=9). Az általános tájékozódást szolgáló pilot vizsgálatot követően a Stoel és munkatársai (2017) által kidolgozott kérdőív hazai adaptálást végeztem el 11. és 12. évfolyamos gimnazisták bevonásával (N=510). A harmadik kutatás során a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek kontextussal összefüggő jellemzőit vizsgáltam magyarországi, szerbiai és romániai magyar középiskolások (N=910) körében. Utóbbi során a kisebbségi identitás történelemre vonatkozó episztemológiai nézetekre gyakorolt hatása állt a kutatás középpontjában.

1. táblázat. A doktori értekezés alapjául szolgáló empirikus kutatások jellemzői

Vizsgálat sorszáma	Időpont és helyszín	A kutatás témája	A kutatás célja	Minta	Módszer/mérőeszköz	A kutatáshoz kapcsolódó publikációk
1.	2016–2017 Magyarország	Történelemtanárok nézetei a történelemtanításról	Általános helyzetfelmérés, tájékozódás a hazai kutathatóságáról	Gyakorló történelemtanárok (N=9)	Félig strukturált interjú, interjúprotokoll (Voet & De Wever, 2016)	Kósa, 2021b, 2017
2.	2017–2019 Magyarország	Gimnazisták történelemtanításról alkotott episztemológiai nézeteinek kérdőíves vizsgálata	Stoel és mtsai (2017) kérdőíve adaptálása	11. és 12. évf. gimnazisták (N=510)	Papíralapú kérdőív (Stoel et al., 2017)	Kósa, 2020, 2019a, 2019c, 2018a, 2018b
3.	2019–2020 Magyarország, Szerbia, Románia	A történelemtanításról alkotott episztemológiai nézetek kulturális meghatározottságának vizsgálata	Az etnikai identitás mint kulturális sajátosság szerepének vizsgálata többségben és kisebbségben élő gimnazisták körében	11. és 12. évf. gimnazisták (N=943)	Papíralapú kérdőív (Stoel et al., 2017)	Kósa, 2021a, 2019b, 2019d, 2019e, 2019f

I. TÖRTÉNELEMTANÁROK NÉZETEI A TÖRTÉNELEMTANÍTÁSRÓL

A kutatás célja

A 2016-os, azaz a kutatás megkezdése előtti szakirodalmi ismereteim alapján a magyarországi történelemtanítás kontextusában nem végeztek olyan empirikus, nagymintás, kvantitatív jellegű vizsgálatot, amelyek a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek mérésére irányultak. Ennek tükrében a téma viszonylagos újszerűségéből adódóan célom egy általános jellegű helyzetfelmérés és tájékozódás volt, amelynek fő fókuszában a téma mindennapi osztálytermi gyakorlatban való vizsgálhatósága és pedagógiai relevanciája állt. A kutatás során olyan tanári nézeteket vizsgáltam, amelyek a történelemre mint tudományra, a történelemtanítással kapcsolatos elképzelésekre, valamint a történettudományi kutatás és az iskolai történelemtanítás kapcsolatára vonatkoznak.

Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás céljával összhangban a következő kutatási kérdések kerültek megfogalmazásra:

KK₁: Milyen módszertani következtetések vonhatók le a történelemtanárok válaszaiból a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek kutatása kapcsán?

H₁: Feltételezésem szerint mivel a történelemtanárok episztemológiai nézetei alapvető hatással vannak a diákok meggyőződéseire és az osztálytermi kommunikáció jellegére és minőségére (pl.

Maggioni, 2010, McCrum, 2013), ezért feltérképezésükkel hasznos információk szerezhetők a jövőbeli kutatások módszertani megközelítésével kapcsolatban.

KK₂: Milyen nézetekkel rendelkeznek a történelemtanárok a történelem természetével kapcsolatban?

H₂: A kutatásba bevont történelemtanárok többéves szakmai tapasztalatai alapján (pl. Fives et al., 2017) azt várom, hogy árnyalt, a történelem interpretatív jellegét hangsúlyozó nézetekkel rendelkeznek.

KK₃: Hogyan vélekednek a történelemtanárok a történelemtanításról?

H₃: A szakirodalom alapján (pl. Ferguson & Braten, 2018) a többéves tanítási tapasztalattal rendelkező tanárok diákközpontúan közelítik meg a tantárgy tanítását, a diákokat a tudás aktív megteremtőjeként, nem pedig befogadjaként látják. Emellett árnyaltan definiálják a történettudomány és a történelemtanítás közötti kapcsolatot.

Módszertan

2016 decembere és 2017 januárja között félig strukturált interjúkat készítettem gyakorló, gimnáziumi történelemtanárokkal (N=9). Mérőeszközként Voet és De Wever (2016) interjúprotokolljának magyar nyelvre való fordítását használtam. Mivel a kutatás célja elsősorban információgyűjtés volt, ezért az elemzések során az általános demográfiai jellemzők mellett a későbbi kutatások témájára fókuszáltam, így az interjúprotokoll történelemmel, történelemtanítással és a kettő kapcsolatával foglalkozó kérdésekre adott válaszokat elemeztem, amelyhez az NVivo 12 adatelemző szoftvert is felhasználtam.

A mintavétel hólabda módszerrel történt. A tanárok átlagéletkora 49,67 év ($SD=6,06$, $min_{életkor}=39$ év, $max_{életkor}=58$ év), az átlagos tanítási tapasztalat pedig 25,33 év ($SD = 5,36$, $min_{tapasztalat}=17$ év, $max_{tapasztalat}=35$ év) volt. 4 nő és 5 férfi vett részt a kutatásban. A résztvevők mindegyike egyetemi végzettséggel, egy fő pedig doktori fokozattal is rendelkezett. Emellett minden válaszadó gyakorlatvezető mentortanári tapasztalattal is rendelkezik.

Eredmények és diszkusszió

A pilot kutatás céljával összhangban sikerült olyan, elsősorban módszertani következtetéseket megfogalmazni, amelyek az azt követő kutatások megvalósításában segítettek. A félig strukturált interjúk során egyértelművé vált, hogy a téma hazai viszonylatban való újszerűségéből és elvont jellegéből adódóan törekedni kell a direkt és egyértelmű megfogalmazásra, a megfelelő terminusok következetes használatára, valamint a meghatározott szempont direkt kijelölésére (pl. történészi munka vagy történettudományi kutatás).

A kutatás során egyrészt a történelmet mint tudományágat, másrészt a történelemtanítást jellemezték a megkérdezett történelemtanárok. Egyetértettek abban, hogy a történelem egy kialakult módszertannal rendelkező tudományág. Szubjektivitását elsősorban a történész és a forrás jellegéből adódónak határozták meg, ugyanakkor különböző értékelési kritériumokat (pl. korszak, történész, tartalmi-szabályozó dokumentumok, tankönyv) is megjelöltek az egyes történelmi elméletek értékelésére. A kutatás fontos tanulsága, hogy a tanárok többsége a történettudományi kutatást és az iskolai történelemtanítást eltérő, ám egymást kiegészítő tevékenységként értelmezte. Mivel ez a téma a szakirodalomban is gyakran diskurzus tárgyát képezi (pl. Gyáni, 2015; Knausz, 2015), így a további kutatásokban fontos szempont ennek a viszonynak a részletesebb elemzése. A történelemtanítás kapcsán tanuló-centrikus

megközelítésben fogalmazták meg válaszaikat, amelyekben a legújabb neveléstudományi kutatási eredmények és trendek (pl. Sakki & Pirtillä-Backman, 2019), valamint a tartalmi-szabályozó dokumentumok (pl. Nat, 2012) iránymutatásai jelentek meg.

A pilot kutatás célja az általános tájékozódás volt a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek hazai vizsgálatának relevanciája és megvalósíthatósága kapcsán. Mindennek tükrében elmondható, hogy a tanárokat egyrészt meglepte a kutatás témája, ugyanakkor nagy érdeklődést mutattak a történelemtanítást alapjaiban befolyásoló kérdések iránt. Mivel a megkérdezett tanárok által hivatkozott tartalmi-szabályozó dokumentumokban (Nat, 2012) közvetetten jelen van a történelemre vonatkozó episztemológiai ismeretek és nézetek jelentősége, ezért indokolt volt a kutatás folytatásaként egy olyan kérdőív adaptálási folyamatát megkezdeni, amely az osztálytermi gyakorlatban, nagy mintán és viszonylag hatékonyan teszi lehetővé a téma vizsgálatát.

II. EGY EPISZTEMOLÓGIAI NÉZETEKET MÉRŐ KÉRDŐÍV MAGYARORSZÁGI ADAPTÁLÁSA

A kutatás céljai

A kutatás legfőbb célja egy olyan kérdőív (Stoel et al. 2017) magyarországi viszonyokhoz való adaptálása volt, amely lehetővé teszi a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek nagymintás, kvantitatív jellegű mérését, ugyanakkor az osztálytermi gyakorlat vonatkozásában is hatékonyan alkalmazható. A kutatás megkezdésekor, 2018-ban a rendelkezésre álló szakirodalmi információk alapján Magyarországon még nem használták a Stoel és munkatársai (2017) által fejlesztett, illetve a témában létező más kérdőívet sem. Mivel a mérőeszköz működésével kapcsolatban a kutatások jelenleg is folyamatban vannak, ezért a kutatás eredményei nemzetközi viszonylatban is jelentőséggel bírnak.

Kutatási kérdések és hipotézisek

A megfogalmazott célok alapján a következő kutatási kérdéseket és hipotéziseket határoztam meg:

KK₄: Alkalmazható-e Magyarországon a Hollandiában használt kérdőív?

H₄: Feltételezésem szerint a kérdőív alkalmazható Magyarországon, elsősorban azért, mert absztrakt, történelmi témától független állításokat tartalmaz (Stoel et al., 2017).

KK₅: Milyen faktorstruktúrával rendelkezik a kérdőív a magyar mintán?

H₅: Feltételezem, hogy a holland mintán feltáró faktoranalízissel igazolt három skála a magyar minta esetében is azonosítható, elsősorban a kérdőív állításainak témafüggetlen jellege miatt.

KK₆: Milyen kapcsolatban állnak a kérdőív skálái a diákok tanulmányi eredményével?

H₆: Feltételezem, hogy a történelem osztályzat pozitív korrelációban áll az árnyalt nézetekkel (Stoel et al., 2017), illetve negatív összefüggést mutat a naiv állításokkal. Ennek háttérében pedig a történelemmel való foglalkozás és a tudás elmélyülése közötti lineáris kapcsolat áll (pl. Muis, Bendixen, & Haerle, 2006; Schommer-Aikins, 2004).

H₇: Az episztemológiai nézetek tudományterület-függőségének mérsékeltsége (Schommer-Aikins, Duell, & Barker, 2003) okán feltételezésem szerint a matematika és az irodalom tantárgyból kapott előző tanév végi osztályzatok szignifikáns pozitív korrelációban vannak az árnyalt, míg negatívban a naiv nézetekkel.

KK₇: Milyen összefüggés van a kérdőív skálái és a diákok tervezett legmagasabb iskolai végzettsége között?

H₈: Feltételezésem szerint minél magasabb az elérni kívánt iskolai végzettség szintje, annál pozitívabban értékeli az árnyalt, illetve negatívabban a naiv állításokat tartalmazó skálákat.

KK₈: Azonosítható-e kapcsolat a diákok episztemológiai nézetei és szocioökonómiai státusza között?

H₉: A szocioökonómiai státusz egyik indikátorának tekinthető szülők iskolai végzettsége (Trautwein & Lüdtke, 2007) tekintetében feltételezem, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a szülők, a diákok annál inkább értékeli pozitívan az árnyalt állításokat, míg elutasítják a naivakat.

KK₉: Milyen kapcsolat van a diákok episztemológiai nézetei és az otthonukban található könyvek száma között?

H₁₀: A szakirodalom alapján feltételezhető, hogy minél magasabb a saját háztartásban elérhető könyvek száma, annál pozitívabban értékeli a diákok a kérdőív árnyalt, míg utasítják el a naiv állításait (Trautwein & Lüdtke, 2007).

Módszertan

A kutatásban a Stoel és munkatársai (2017) által kidolgozott önkitöltős kérdőívet használtam, amelynek 26 állítását 6-fokú Likert-skálán (*1=egyáltalán nem értek egyet, 6 teljes mértékben egyetértek*) kellett értékelni. Általános tulajdonságaikat tekintve az állítások zárt végűek és absztraktak, azaz témafüggetlenek.

A vizsgálat során 510 11. és 12. évfolyamos tanuló töltötte ki a kérdőívet 3 dél-alföldi gimnáziumból. 11. évfolyamon 263 tanuló ($M_{\text{életkor}}=17,15$, $SD=0,72$), 12. évfolyamon pedig 246 tanuló ($M_{\text{életkor}}=18,06$, $SD=0,64$) válaszait vontunk be az elemzésbe. A nemek arányát tekintve a minta többségét lányok ($n=326$, 63,9%) alkották.

Az elemzések során páros t-próbát, varianciaanalízist, korrelációelemzést, feltáró és megerősítő faktorelemzést, valamint a parciális kredit modellt alkalmaztam.

Főbb eredmények és következtetések

A kutatás legfontosabb célja egy kvantitatív, nagymintás mérések végzését lehetővé tevő mérőeszköz magyar nyelvre adaptálása volt. Az eredmények alapján a Stoel és munkatársai (2017) által kifejlesztett kérdőív alkalmazható magyar kontextusban (H₄). Mindez elsősorban az állítások témafüggetlen, absztrakt jellegével magyarázható.

A több lépcsőben elvégzett megerősítő és feltáró faktorelemzés, valamint parciális kredit modell alkalmazásának eredményei alapján az eredeti kutatásban igazolt 3 skála (történelmi tudás keletkezése: árnyalt; történelmi tudás keletkezése: naiv; történelmi tudás: objektív) a magyar minta esetében is kirajzolódik, néhány item (*9. Az összefüggések az okok és egy történelmi esemény között adottak.*, *22. A történelem a múltra irányuló kritikai vizsgálódás.*) esetében kell módosításokat végrehajtani (H₅). A hipotetikus két-, három- és ötfaktoros modellek közül egyértelműen az adaptált háromfaktoros modell rendelkezett a legmeggyőzőbb illeszkedési mutatókkal: $\chi^2(62)=88,42$, $p<0,05$, $CMIN/df=1,426$, $SRMR=0,064$, $RMSEA=0,044$, $GFI=0,942$, $CFI=0,878$, $TLI=0,846$.

A kérdőív skáláinak a tanulmányi eredménnyel való összefüggései részben igazolódtak. A történelem (H₆) és az irodalom (H₇) tanév végi osztályzatokkal szignifikáns pozitív korrelációt

mutatott a történelmi tudás keletkezésére vonatkozó árnyalt skála, míg a történelmi tudás objektív állításai esetében a kapcsolat fordított. Ez azt jelenti, hogy minél jobb tanulmányi eredménnyel rendelkezik a diák történelemből, valamint irodalomból, annál fejlettebb nézetekkel rendelkezik a történelmi tudás keletkezéséről, vagyis kritikai gondolkodása annál kiforrottabb. Ugyanakkor a matematika tantárgy esetében a kapcsolat nem igazolódott be (H₇). Az eredmények alapvetően azt jelzik, hogy a történelem és az irodalom társadalomtudományi jellegénél fogva több hasonlósággal rendelkezik, mint a matematika, ami összezseng a szakirodalom álláspontjával az episztemológiai nézetek mérsékelt általánosíthatóságáról (pl. Schommer-Aikins, Duell, & Barker, 2003).

A tervezett legmagasabb iskolai végzettség mutatott szignifikáns pozitív összefüggést a történelmi megismerés árnyalt nézeteivel (H₈). Az anya (vagy nevelőanya) és az apa (vagy nevelőapa) végzettsége (H₉), valamint az otthon található könyvek száma (H₁₀) esetében nincs statisztikailag releváns kapcsolat a történelemtől alkotott episztemológiai nézetekkel.

Összességében a tanárok és a diákok is újszerűnek és érdekesnek találták a kérdőívet (Stoel et al., 2017), amely a gyors kitöltésnek köszönhetően a kutatók mellett a gyakorló történelemtanároknak is árnyalt képpel szolgálhat diákjaik történelemmel kapcsolatos episztemológiai nézeteiről.

III. A KONTEXTUS EPISZTEMOLÓGIAI NÉZETEKRE GYAKOROLT HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA

A kutatás témája és céljai

A kutatás fő célja a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek és aktivitásuk kontextusa közötti kapcsolat feltérképezése volt a nemzeti kisebbségi identitás hatásának megfigyelése által. Emellett a korábbi kutatásban adaptált kérdőív (Kósa, 2020; Stoel et al., 2017) működésével kapcsolatos ismeretek bővítése is célnak volt.

Kutatási kérdések és hipotézisek

A vizsgálat során a következő kutatási kérdéseket és hipotéziseket fogalmaztam meg:

KK₁₀: Hogyan működik a magyarországi mintán adaptált kérdőív a határon túli magyar diákok esetében?

H₁₁: Feltételezem, hogy a kérdőív alkalmazható a határon túli magyar diákok esetében is, a három faktor elkülönülése statisztikailag igazolható.

KK₁₁: Milyen hasonlóságok, illetve eltérések azonosíthatók a magyarországi és a határon túli, szerbiai és romániai magyar diákok árnyalt episztemológiai nézeteiben?

H₁₂: Feltételezésem szerint a történelemre vonatkozó árnyalt episztemológiai nézeteket hasonlóan értékeli mindhárom részminta (Kósa, 2019d).

KK₁₂: Hogyan értékelik a diákok a történelemre vonatkozó naiv episztemológiai nézeteket?

H₁₃: Azt várom, hogy a kisebbséghez tartozó magyar diákok szignifikánsan pozitívabban értékelik a naiv állításokat tartalmazó episztemológiai skálákat, mint magyarországi társaik (Kósa, 2019d).

KK₁₃: Milyen összefüggés figyelhető meg a szerbiai és a romániai részminta esetében a kérdőív skálái és az előző tanév végi osztályzatok között?

H₁₄: Feltételezem, hogy a magyarországi mintához hasonlóan a szerbiai és a romániai magyar diákok esetében is a történelem jegy pozitív korrelációban áll az árnyalt nézetekkel, illetve negatív összefüggést mutat a naiv állításokkal (Stoel et al., 2017; pl. Muis, Bendixen, & Haerle, 2006; Schommer-Aikins, 2004).

H₁₅: Feltételezésem szerint az irodalom tanév végi osztályzata pozitív összefüggést mutat az árnyalt nézeteket tartalmazó skálával, míg negatívát a naiv nézeteket megjelenítőekkel.

H₁₆: Azt várom, hogy a matematika tantárgyból szerzett tanév végi osztályzat nincs összefüggésben sem az árnyalt, sem a naiv állításokat tartalmazó episztemológiai skálákkal.

KK₁₄: Milyen összefüggés van a kérdőív skálái és a diákok tanulási motivációja között?

H₁₇: A szakirodalom alapján azt várom, hogy minél magasabb az elérni kívánt iskolai végzettség szintje, annál pozitívabban értékeli az árnyalt, illetve negatívabban a naiv állításokat tartalmazó skálákat.

KK₁₅: Milyen összefüggés van a diákok episztemológiai nézetei és a szülők iskolai végzettsége között?

H₁₈: Feltételezem, hogy a magyarországi diákokhoz hasonlóan a határon túli magyarok részmintái esetében is megfigyelhető, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a szülők, a diákok annál inkább értékeli pozitívan az árnyalt állításokat, míg utasítják el a naivakat (Trautwein & Lüdtke, 2007).

Módszertan

A vizsgálat mérőeszközeként a II. kutatásban adaptált, Stoel és munkatársai (2017) nevéhez fűződő kérdőívet használtam. A minta 943 11. és 12. évfolyamos középiskolai tanulóból állt. Az első adatfelvételre a 2018/2019-es tanévben Magyarországon (N=510) és Szerbiában (N=223) került sor. (A II. kutatásban bemutatott mérőeszköz-adaptálás ennek a magyarországi mintának a felhasználásával készült el.) A második fázisban ehhez csatlakozott a 2019/2020-es tanévben négy romániai város középfokú oktatási intézménye (N=210).

Az elemzések során feltáró és megerősítő faktoranalízist, valamint a parciális kredit modellt alkalmaztam; a részminták összehasonlításához regresszióelemzést és varianciaanalízist végeztem.

Főbb eredmények és következtetések

A három vizsgált részminta között nincs szignifikáns különbség a történelmi tudás megszerzésére vonatkozó árnyalt episztemológiai nézeteket illetően. A történelmi tudás keletkezésére vonatkozó naiv nézetek ($F=15,85$, $p<0,001$), valamint a történelmi tudás természetére vonatkozó objektív nézetek ($F=10,44$, $p<0,001$) vonatkozásában azonban különbségeket azonosítottunk ($\eta^2_{\text{történelmi tudás}}=0,033$; $\eta^2_{\text{történelmi tudás keletkezése}}=0,036$). A Tukey B-féle posthoc elemzések alapján az elkülönülés a többségi és a kisebbségi részminták között jelentkezik. A szerbiai ($M_{\text{történelmi tudás}}=3,34$, $SD=0,82$; $M_{\text{t.tudás keletkezése}}=4,03$, $SD=0,91$) és a romániai ($M_{\text{történelmi tudás}}=3,38$, $SD=0,82$; $M_{\text{t.tudás keletkezése}}=3,99$, $SD=0,88$) magyar diákok szignifikánsan pozitívabban értékelték a történelmi tudásra és a tudás megszerzésére vonatkozó naiv állításokat, mint magyarországi ($M_{\text{történelmi tudás}}=3,06$, $SD=0,74$; $M_{\text{t.tudás keletkezése}}=3,70$, $SD=0,80$) társaik.

Az eredmények egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy az episztemológiai nézetek adaptív jellegűek, fejlettségük értelmezéséhez ismerni kell aktivitásuk kontextusát

(Greene, Sandoval, Braten, 2016). A szakirodalomból ismert kutatások alapján Carla Peck (2018, p. 322) túlélési ösztönként (*survival instinct*) definiálja a kisebbségi csoport tagjainak azon képességét, amely lehetővé teszi az egymásnak ellentmondó álláspontok egyidejű elfogadását. Az ember társas lény, ezért alapvető szükséglete a csoportjának fennmaradása. Szükség esetén képes adaptálódni a környezet adta új kihívásokhoz, így egymásnak ellentmondó álláspontokhoz is igazodik. Wertsch (2000) és Porat (2004) bizonyították, hogy a diákok képesek a hivatalos (állami) történelmi narratíva mellett a saját csoportjuk narratíváját nem megkérdőjelezni, illetve egymással párhuzamosan kezelni még abban az esetben is, ha a két narratíva egymásnak ellentmondó álláspontot jelenít meg. A jelen kutatás érdekessége, hogy témától független, absztrakt állítások esetében képződött le a kisebbségi közösség tagjainak ezen „ösztöne”, igénye, azaz, hogy egymásnak ellentmondó állításokat is képesek egyidejűleg elfogadni.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

2. táblázat. Az értekezésben megfogalmazott hipotézisek és a vizsgálatok eredményei

Kutatás	Hipotézis	Eredmény
1. vizsgálat: történelemtanárok nézetei	H ₁ : Feltételezésem szerint, mivel a történelemtanárok episztemológiai nézetei alapvető hatással vannak a diákok meggyőződéseire és az osztálytermi kommunikáció jellegére, minőségére (pl. Maggioni, 2010, McCrum, 2013), ezért feltérképezésükkel hasznos információk szerezhetők a jövőbeli kutatások módszertani megközelítésével kapcsolatban.	I
	H ₂ : A kutatásba bevont történelemtanárok többéves szakmai tapasztalatai alapján (pl. Fives et al., 2017) azt várom, hogy árnyalt, a történelem interpretatív jellegét hangsúlyozó nézetekkel rendelkeznek.	I
	H ₃ : A szakirodalom alapján (pl. Ferguson & Braten, 2018) a többéves tanítási tapasztalattal rendelkező tanárok diákközpontúan közelítik meg a tantárgy tanítását, a diákok a tudás aktív megteremtőjeként, nem pedig befogadójaként látják. Emellett árnyaltan definiálják a történettudomány és a történelemtanítás közötti kapcsolatot.	I
	H ₄ : Feltételezésem szerint a kérdőív alkalmazható Magyarországon, elsősorban azért, mert absztrakt, történelmi témától független állításokat tartalmaz (Stoel et al., 2017).	I
	H ₅ : Feltételezem, hogy a holland mintán feltáró faktoranalízissel igazolt három skála a magyar minta esetében is azonosítható, elsősorban a kérdőív állításainak témafüggetlen jellege miatt.	I
	H ₆ : Feltételezem, hogy a történelemosztályzat pozitív korrelációban áll az árnyalt nézetekkel (Stoel et al., 2017), illetve negatív összefüggésben van a naív állításokkal. Ennek háttérben pedig a történelemmel való foglalkozás és a tudás elmélyülése közötti lineáris kapcsolat áll (pl. Muis, Bendixen, & Haerle, 2006; Schommer-Aikins, 2004).	I
2. vizsgálat: kérdőív adaptálása	H ₇ : Az episztemológiai nézetek tudományterület-függőségének mérsékeltsége (Schommer-Aikins, Duell, & Barker, 2003) okán feltételezésem szerint a matematika és az irodalom tantárgyból kapott előző tanév végi osztályzatok szignifikáns pozitív korrelációban vannak az árnyalt, míg negatívban a naív nézetekkel.	RI
	H ₈ : Feltételezésem szerint minél magasabb az elérni kívánt iskolai végzettség szintje, annál pozitívabban értékelik a diákok az árnyalt, illetve negatívabban a naív állításokat tartalmazó skálákat.	NI
	H ₉ : A szocioökonómiai státusz egyik indikátorának tekinthető szülők iskolai végzettsége (Trautwein & Lüdtke, 2007) tekintetében feltételezem, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a szülők, a diákok annál inkább értékelik pozitívan az árnyalt állításokat, míg utasítják el a naivakat.	NI
	H ₁₀ : A szakirodalom alapján feltételezhető, hogy minél magasabb a saját háztartásban elérhető könyvek száma, a diákok annál pozitívabban értékelik a kérdőív árnyalt, míg utasítják el a naiv állításait (Trautwein & Lüdtke, 2007).	NI

Megjegyzés: I=igazolt; NI=nem igazolt; RI=részben igazolt

3. táblázat. Az értekezésben megfogalmazott hipotézisek és a vizsgálatok eredményei (folytatás)

Kutatás	Hipotézis	Eredmény
3. kutatás: a kontextus szerepének vizsgálata	H ₁₁ : Feltételezem, hogy a kérdőív alkalmazható a határon túli magyar diákok esetében is, a három faktor elkülönülése statisztikailag igazolható.	I
	H ₁₂ : Feltételezésem szerint a történelemre vonatkozó árnyalt episztemológiai nézeteket hasonlóan értékeli mindhárom rész minta (Kósa, 2019d).	I
	H ₁₃ : Azt várom, hogy a kisebbséghez tartozó magyar diákok szignifikánsan pozitívabban értékelik a naiv állításokat tartalmazó episztemológiai skálákat, mint magyarországi társaik (Kósa, 2019d).	I
	H ₁₄ : Feltételezem, hogy a magyarországi mintához hasonlóan a szerbiai és a romániai magyar diákok esetében is a történelemjegy pozitív korrelációban áll az árnyalt nézetekkel, illetve negatív összefüggést mutat a naiv állításokkal (Stoel et al., 2017; pl. Muis, Bendixen, & Haerle, 2006; Schommer-Aikins, 2004).	NI
	H ₁₅ : Feltételezésem szerint az irodalom tanév végi osztályzata pozitív összefüggést mutat az árnyalt nézeteket tartalmazó skálával, míg negatív a naiv nézeteket megjelenítővel.	I
	H ₁₆ : Azt várom, hogy a matematika tantárgyból szerzett tanév végi osztályzat nincs összefüggésben sem az árnyalt, sem a naiv állításokat tartalmazó episztemológiai skálákkal.	I
	H ₁₇ : A szakirodalom alapján azt várom, hogy minél magasabb az elérni kívánt iskolai végzettség szintje, annál pozitívabban értékelik a diákok az árnyalt, illetve negatívan a naiv állításokat tartalmazó skálákat.	RI
	H ₁₈ : Feltételezem, hogy a magyarországi diákokhoz hasonlóan a határon túli magyarok részmintái esetében is megfigyelhető, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a szülők, a diákok annál inkább értékelik pozitívan az árnyalt állításokat, míg utasítják el a naivakat (Trautwein & Lüdtke, 2007).	RI

Megjegyzés: I=igazolt; NI=nem igazolt, RI=részben igazolt

ÖSSZEGZÉS

Az értekezésben a történelemre vonatkozó episztemológiai nézetek hazai kontextusban való mérési lehetőségeivel, illetve a nézetek egyes kontextuális jellemzőivel foglalkoztam. A gyakorló történelemtanárokkal készült interjúk alapján kirajzolódott, hogy a kutatások megalapozásához szükséges olyan tényezőket szem előtt tartani, mint a téma újszerűsége, a terminológiai tudatosság és következetesség, a téma absztraktsága, a nézőpontok konkrét kijelölése. A kutatásnak köszönhetően már magyar viszonylatban is rendelkezünk olyan mérőeszközzel (Stoel et al., 2017), amely empirikus, nagymintás, diagnosztikus jellegű mérés-értékelést tesz lehetővé. Az értekezés nemzetközi relevanciáját elsősorban az az eredmény adja, hogy csatlakozik ahhoz a kutatási megközelítéshez (pl. Greene, Sandoval, & Braten, 2016), ami szerint az episztemológiai nézeteket a saját működésük kontextusában kell értelmezni, mivel adaptív jellegűek.

MEGJEGYZÉSEK

Doktori tanulmányaim során az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának és az Innovációs és Technológiai Minisztérium UNKP-19-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásában részesültem. Emellett a Dr. Jancsák Csaba által vezetett MTA-SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport és a Dr. Korom Erzsébet által vezetett MTA-SZTE Természettudomány Tanítása Kutatócsoport tagja voltam.

A TÉZISFÜZETBEN FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról
- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről alkalmazásáról
- Buehl, M. M., Alexander, P. A., & Murphy, P. K. (2002). Beliefs about schooled knowledge: Domain specific or domain general? *Contemporary Educational Psychology*, 27(3), 415–449. <http://dx.doi.org/10.1006/ceps.2001.1103>.
- Ferguson, L.E., & Bråten, I. (2018). Student teachers' beliefs about learning and teaching: A qualitative study. *Teacher Education and Practice*, 31, 348–365.
- Fives, H., Barnes, N., Buehl, M. M., Mascadri, J., & Ziegler, N. (2017). Teachers' Epistemic Cognition in Classroom Assessment. *Educational Psychologist*, 52(4), 270–283. doi: 10.1080/00461520.2017.1323218.
- Greene, J. A., Sandoval, W. A., & Braten, I. (2016). Future Directions for Epistemic Cognition Research. In J. A. Greene, W. A. Sandoval, & I. Braten, (Eds.), *Handbook of Epistemic Cognition* (pp. 495–510). Routledge.
- Gyáni, G. (2015). A történetírás és a történelemtanítás konfliktusa. *Iskolakultúra*, 25(7-8). 62-67.
- Iordanou, K., Kendeou, P., & Zembylas, M. (2020). Examining my-side bias during and after reading controversial historical accounts. *Metacognition Learning*, 15, 319–342 <https://doi.org/10.1007/s11409-020-09240-w>
- Hofer, B. K. (2004). Epistemological understanding as a metacognitive process: Thinking aloud during online searching. *Educational Psychologist*, 39(1), 43–55.
- Hofer, B. K. (2008). Personal epistemology and culture. In M. S. Khine (Ed.), *Knowing, knowledge and beliefs: Epistemological studies across diverse cultures* (pp. 3–22). Springer.
- Hofer, B. K., & Bendixen, L. D. (2012). Personal epistemology: Theory, research, and future directions. In K. R. Harris, S. Graham, T. Urdan, C. B. McCormick, G. M. Sinatra, & J. Sweller (Eds.), *APA educational psychology handbook, Vol. 1. Theories, constructs, and critical issues* (pp. 227–256). American Psychological Association.
- Hofer, B., & Pintrich, P. (1997). The development of epistemological theories: Beliefs about knowledge and knowing and their relation to learning. *Review of Educational Research*, 67, 88–140.
- King, P. M., & Kitchener, K. S. (2002). The reflective judgment model: Twenty years of research on epistemic cognition. In B. K. Hofer & P. R. Pintrich (Eds.), *Personal*

- epistemology: The psychology of beliefs about knowledge and knowing* (pp. 37–61). Lawrence Erlbaum Associates.
- Knausz, I. (2015). *A múlt kútjának tükre. Kinek tanítunk történelmet?* Miskolci Egyetemi Könyvkiadó.
- Kósa, M. (2017). Történelemtanárok szakmai meggyőződése és hatásuk a kutatásalapú tanulás megítélésére. In É. D. Molnár & T. Vigh (Eds.), *XV. Pedagógiai Értékelési Konferencia: program és absztraktkötet* (p. 50). SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kósa, M. (2018a). The Adaptation of a Questionnaire on Epistemological Beliefs concerning History. In T. Vidákovich & N. Füz (Eds.), *XVI. Pedagógiai Értékelési Konferencia: Program és összefoglalók* (p. 58). SZTE Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kósa, M. (2018b). Beliefs about the Nature of History: Adaptation and Development of a Questionnaire. Paper presented at the 22nd Conference of the Junior Researchers of EARLI (JURE), 2–6 July, 2018, Antwerp, Belgium.
- Kósa, M. (2019a). Egy, a történelemtől alkotott episztemológiai nézeteket vizsgáló kérdőív hazai adaptálása. In E. K. Molnár & K. Dancs (Eds.), *XVII. Pedagógiai Értékelési Konferencia: Program és összefoglalók* (pp. 61). Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kósa, M. (2019b). Magyarországi és vajdasági magyar középiskolások történelemtől alkotott episztemológiai nézeteinek összehasonlító vizsgálata. In E. K. Molnár & K. Dancs (Eds.), *XVII. Pedagógiai Értékelési Konferencia: Program és összefoglalók* (pp. 60). Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kósa, M. (2019c). Epistemological Beliefs concerning History: Questionnaire Adaptation and Validation. Paper presented at the 23rd Conference of the Junior Researchers of EARLI (JURE), 10–11 August, 2019, Aachen, Germany.
- Kósa, M. (2019d). A Comparison of Ethnic Majority and Minority Students' Epistemological Beliefs about History. Paper presented at the ECER 2019: Education in an Era of Risk – the Role of Educational Research for the Future?, 2–6 September, 2019, Hamburg, Germany. <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/48642/>
- Kósa, M. (2019e). Investigating the effect of ethnic identity on students' beliefs about the nature of history. In I. Davies, M. Evans, M. Fülöp, D. Kiwan, A. Peterson, & J. B.-Y. Sim (Eds.), *Youth activism, engagement and the development of new civic learning spaces RESEARCH CENTRE FOR NATURAL SCIENCES OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES, BUDAPEST 25–27 JUNE 2019* (p. 23). University of York, Department of Education.
- Kósa, M. (2019f). A comparison of ethnic majority and minority students' epistemological beliefs about history. *Belvedere Meridionale*, 31(4), 25–34. doi 10.14232/belv.2019.4.3
- Kósa, M. (2019g). Történelemtől alkotott nézetek tartalomba ágyazott vizsgálata általános és középiskolás diákok körében. In A. Varga, H. Andl & Zs. Molnár-Kovács (Eds.), *Neveléstudomány – Horizontok és dialógusok. Absztraktkötet: XIX. Országos Neveléstudományi Konferencia* (pp. 253–254.). MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet.
- Kósa, M. (2020). Egy történelemtől alkotott episztemológiai nézetek vizsgáló kérdőív magyarországi adaptálása. *Iskolakultúra*, 30(4), 97–109.
- Kósa, M. (2021a). Az episztemológiai nézetek kulturális meghatározottságának vizsgálata (magyarországi és vajdasági magyar középiskolások). *Kultúra és Közösség*, 12(4). doi: 10.35402/kek.2021.4.5

- Kósa, M. (2021b). Történelemtanárok episztemológiai nézeteinek interjús vizsgálata: egy pilot kutatás tanulságai. *Iskolakultúra*, 31(11–12), 16–27. doi: 10.14232/ISKKULT.2021.11–12.16
- Kuhn, D., & Weinstock, M. (2002). What is epistemological thinking and why does it matter? In B. K. Hofer & P. R. Pintrich (Eds.), *Personal epistemology: The psychology of beliefs about knowledge and knowing* (pp. 121–144). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Maggioni, L. (2010). *Studying epistemic cognition in the history classroom: Cases of teaching and learning to think historically*. (Doctoral dissertation).
<https://www.semanticscholar.org/paper/Studying-epistemic-cognition-in-the-history-Cases-Maggioni/4024810c105f8c994ecf2b42d7a2da85e9e4215b> (2021.11.01.)
- Maggioni, L., VanSledright, B., & Alexander, P.A. (2009). Waking on the boarders: A measure of epistemic cognition in history. *The Journal of Experimental Education*, 7(3), 187–213.
- McCrum, E. (2013). History teachers' thinking about the nature of their subject. *Teaching and Teacher Education*, 35(1), 73–80.
- Merk, S., Rosman, T., Muis, K. R., Kelava, A., & Bohl, T. (2018). Topic-specific epistemic beliefs: Extending the theory of integrated domains in personal epistemology. *Learning and Instruction*, 56, 84–97. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2018.04.008>
- Mierwald, M., Seiffert, J., Lehmann, T., & Brauch, N. (2017). Fragebogen auf dem Prüfstand. Ein Beitrag zur Erforschung und Weiterentwicklung eines bestehenden Instruments zur Erfassung epistemologischer Überzeugungen in der domne Geschichte. In M. Waldis & B. Ziegler (Eds.), *Forschungswerkstatt Geschichtsdidaktik 15: Beiträge zur Tagung "Geschichtsdidaktik empirisch 15"* (pp. 177–190). Hep der Bildungsverlag.
- Mierwald, M., & Junius, M. (2022). Thinking aloud about epistemology in history: How do students understand the Beliefs about History Questionnaire? *Historical Encounters*, 9(1), 35–57. <https://doi.org/10.52289/hej9.103>
- Muis, K. R., Bendixen, L. D., & Haerle, F. C. (2006). Domain-generality and domain-specificity in personal epistemology research: Philosophical and empirical reflections in the development of a theoretical framework. *Educational Psychology Review*, 18(1), 3–54. doi:10.1007/s10648-006-9003-6
- Muis, K. R., Trevors, G., Duffy, M., Ranellucci, J., & Foy, M. J. (2016). Testing the TIDE: Examining the nature of students' epistemic beliefs using a multiple methods approach. *The Journal of Experimental Education*, 84, 264–288. <http://dx.doi.org/10.1080/00220973.2015.1048843>.
- Peck, C. L. (2018). National, Ethnic, and Indigenous Identities and Perspectives in History Education. In S. A. Metzger & L. McArthur Harris (Eds.), *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning* (pp. 311–333). Wiley-Blackwell.
- Porat, D. (2004). It's not written here, but this is what happened: Cultural comprehension of textbook narratives on the Israeli–Arab conflict. *American Educational Research Journal*, 41(4), 963–996.
- Sakki, I., & Pirtila-Backman, A.-M. (2019). Aims in teaching history and their epistemic correlates: A study of history teachers in ten countries. *Pedagogy, Culture & Society*, 27(1), 65–85. doi:10.1080/14681366.2019.1566166
- Sandoval, W. A., Greene, J. A., & Braten, I. (2016). Understanding and promoting thinking about knowledge: Origins, issues, and future directions of research on epistemic cognition. *Review of Research in Education*, 40(1), 457–496. doi:10.3102/0091732X16669319

- Schommer, M. (1990). Effects of beliefs about the nature of knowledge on comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 82(3), 498–504. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.82.3.498>
- Schommer-Aikins, M. (2004). Explaining the Epistemological Belief System: Introducing the Embedded Systemic Model and Coordinated Research Approach. *Educational Psychologist*, 39(1), 19–29. doi:10.1207/s15326985ep3901_3
- Schommer-Aikins, M., Duell, O. K., & Barker, S. (2003). Epistemological beliefs across domains using Biglan's classification of academic disciplines. *Research in Higher Education*, 44(3), 347–366.
- Stoel, G., Logtenberg, A., Wanksink, B., Huijgen, T., van Boxtel, C., & van Drie, J. (2017). Measuring epistemological beliefs in history education: An exploration of naïve and nuanced beliefs. *International Journal of Educational Research*, 83, 120–134.
- Trautwein, U., & Lüdtke, O. (2007). Epistemological beliefs, school achievement, and college major: A large-scale longitudinal study on the impact of certainty beliefs. *Contemporary Educational Psychology*, 32(3), 348–366. doi:10.1016/j.cedpsych.2005.11.003
- van Boxtel, C., & van Drie, J. (2018). Historical Reasoning: Conceptualizations and Educational Applications. In S. A. Metzger & L. McArthur Harris (Eds.), *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning* (pp. 149–176). Wiley-Blackwell.
- Voet, M., & De Wever, B. (2016). History teachers' conceptions of inquiry-based learning, beliefs about the nature of history, and their relation to the classroom context. *Teaching and Teacher Education*, 55(1), 57–67. doi: 10.1016/j.tate.2015.12.008
- Yilmaz, K. (2008). Social Studies Teachers' Conceptions of History: Calling on Historiography. *Journal of Educational Research*, 101(3), 158–175.
- Wertsch, J. V. (2000). „Is it possible to teach beliefs, as well as knowledge about history?” In P. Stearns, P. Seixas, & S. Wineburg (Eds.), *Knowing, teaching, and learning history: National and international perspectives* (pp. 38–50). New York University Press.

A SZERZŐ TÉMÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓI

- Kósa, M. (2017). Történelemtanárok szakmai meggyőződése és hatásuk a kutatásalapú tanulás megítélésére. In É. D. Molnár & T. Vigh (Eds.), *XV. Pedagógiai Értékelési Konferencia: program és absztraktkötet* (p. 50). SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kósa, M. (2018a). The Adaptation of a Questionnaire on Epistemological Beliefs concerning History. In T. Vidákovich & N. Füz (Eds.) *XVI. Pedagógiai Értékelési Konferencia: Program és összefoglalók* (p. 58). SZTE Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kósa, M. (2018b). Történelemtanár szakos hallgatók történelemről és történelemtanításról vallott nézeteinek vizsgálata. In A. Fehérvári, K. Széll & H. Mисley (Eds.), *Kutatási sokszínűség, oktatási gyakorlat és együttműködések: XVIII. Országos Neveléstudományi Konferencia: Absztrakt kötet* (p. 87). ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar (ELTE PPK), MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság.
- Kósa, M. (2018c). Beliefs about the Nature of History: Adaptation and Development of a Questionnaire. Paper presented at the 22nd Conference of the Junior Researchers of EARLI (JURE), 2–6 July, 2018, Antwerp, Belgium.
- Kósa, M. (2018d). Tanárok és egyetemi hallgatók történelemről és történelemtanításról alkotott nézetei. In Z. Bánréti, Cs. Jancsák, M. Kósa, & Á. Képiró (Eds.), *"Féldőben" – Eredmények és perspektívák: MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program Bölcsészeti és*

- Társadalomtudományi Munkacsoportjának konferenciája és szakmai vitája* (pp. 39–40). Belvedere Meridionale, MTA-SZTE ETTK.
- Kósa, M. (2019a). Egy, a történelemtanról alkotott episztemológiai nézeteket vizsgáló kérdőív hazai adaptálása. In E. K. Molnár & K. Dancs (Eds.), *XVII. Pedagógiai Értékelési Konferencia: Program és összefoglalók* (pp. 61). Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kósa, M. (2019b). Magyarországi és vajdasági magyar középiskolások történelemtanról alkotott episztemológiai nézeteinek összehasonlító vizsgálata. In E. K. Molnár & K. Dancs (Eds.), *XVII. Pedagógiai Értékelési Konferencia: Program és összefoglalók* (pp. 60). Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kósa, M. (2019c). Epistemological Beliefs concerning History: Questionnaire Adaptation and Validation. Paper presented at the 23rd Conference of the Junior Researchers of EARLI (JURE), 10–11 August, 2019, Aachen, Germany.
- Kósa, M. (2019d). A Comparison of Ethnic Majority and Minority Students' Epistemological Beliefs about History. Paper presented at the ECER 2019: Education in an Era of Risk – the Role of Educational Research for the Future?, 2–6 September, 2019, Hamburg, Germany. <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/48642/>
- Kósa, M. (2019e). Investigating the effect of ethnic identity on students' beliefs about the nature of history. In I. Davies, M. Evans, M. Fülöp, D. Kiwan, A. Peterson, & J. B.-Y. Sim (Eds.), *Youth activism, engagement and the development of new civic learning spaces RESEARCH CENTRE FOR NATURAL SCIENCES OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES, BUDAPEST 25–27 JUNE 2019* (p. 23). University of York, Department of Education.
- Kósa, M. (2019f). Történelemtanról alkotott nézetek tartalomba ágyazott vizsgálata általános és középiskolás diákok körében. In A. Varga, H. Andl, & Zs. Molnár-Kovács (Eds.), *Neveléstudomány – Horizontok és dialógusok. Absztraktkötet: XIX. Országos Neveléstudományi Konferencia* (pp. 253–254.). MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet.
- Kósa, M. (2019g). A comparison of ethnic majority and minority students' epistemological beliefs about history. *Belvedere Meridionale*, 31(4), 25–34. doi 10.14232/belv.2019.4.3
- Kósa, M. (2020). Egy történelemtanról alkotott episztemológiai nézetek vizsgáló kérdőív magyarországi adaptálása. *Iskolakultúra*, 30(4), 97–109.
- Jancsák, C., Kojanitz, L., Kósa, M., Kiss, G. F., & Mezei, M. (2021a). A gyakorlaton alapuló kutatási tényektől a kutatási tényeken alapuló gyakorlatig. *Iskolakultúra*, 31(11–12), 3–15. DOI: 10.14232/ISKKULT.2021.11–12.3
- Kósa, M. (2021b). Az episztemológiai nézetek kulturális meghatározottságának vizsgálata (magyarországi és vajdasági magyar középiskolások). *Kultúra és Közösség*, 12(4). doi: 10.35402/kek.2021.4.5
- Kósa, M. (2021c). Történelemtanárok episztemológiai nézeteinek interjú vizsgálat: Egy pilot kutatás tanulságai. *Iskolakultúra*, 31(11–12), 16–27. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2021.11-12.16>
- Kósa, M. & Kojanitz, L. (2021). Történelem szakos hallgatók és középiskolai tanulók episztemológiai nézetei. *Történelemtanítás – Online történelemdidaktikai folyóirat*, 13(1–2.) https://epa.oszk.hu/01900/01954/00028/pdf/EPA01954_tortenelemtanitas_12_01_07_Kosa_Kojanitz.pdf